

Ante Jerić*

ZVUK SAMO JEDNE RUKE

Sažetak

Catherine Malabou u nizu je knjiga snažnoj kritici podvrgnula psihoanalitički model uzročnosti. Cilj je ovog teksta izložiti njezinu kritiku psihoanalitičke uzročnosti, a potom kritizirati tu kritiku. Dva su načina za to: jakom kritikom kritike, koja nastoji pokazati kako Malabou nešto previđa u pogledu samih načela psihoanalitičke teorije zbog čega njezin napad ne pogađa metu ili slabom kritikom kritike, odnosno revizijom kliničkih slučajeva u svojstvu Malabouinog dokaznog materijala priloženog pažljivo pripremljenoj optužnici koju ona podiže protiv psihoanalize. Rad tvrdi da se slaba kritika njezine kritike, koja doduše ne ispituje načela, može pokazati problematičnija po njezin cilj negoli jaka kritika čime se izravno pokazuje suvremenu relevantnost psihoanalize. Od Malabou preuzima dvije ideje: onu da narušavanje psihičkog funkcioniranja otkriva mehanizme tog funkcioniranja te onu da se psihičke rane među sobom razlikuju samo po stupnju, a ne po vrsti. Potom se, na tragu Malabou, anosognozija uzima kao paradigma - pravi primjer i tek jedan od primjera psihičke rane. Nakon ispitivanja kliničkih slučajeva s dijagnozom anosognozijske, zaključuje se kako anosognozija ne proturječi osnovama psihoanalize te ukazuje na potrebu zadržavanja, proširivanja i unapređivanja psihoanalitičkog modela uzročnosti, a ne na njegovo napuštanje.

Ključne riječi: *Malabou, psihoanaliza, uzročnost, uvijek-već, paradigma, mehanizmi obrane anosognozija, potiskivanje, poricanje*

Učenik udara u gong kako bi najavio svoj dolazak, potom se nakloni tri puta u znak duboka štovanja prije nego što prekorači prag hrama, konačno uđe i, pun obzira, u najvećoj tišini sjedne pored učitelja. Ovaj mu se nedugo poslije obrati: »Kad pljesneš o dlan, čuješ zvuk dvije

* Multimedijalni institut, Preradovićeve 18, HR-10 000 Zagreb, ajeric2@gmail.com

Zvuk samo jedne ruke

ruke. Sad ti meni pokaži zvuk samo jedne ruke.« Učenik se domišlja, imitira jedan zvuk za drugim, ali svi su njegovi pokušaji odbačeni. Potom se osamljuje i dugo razmišlja. Jednom kad je uspio prebroditi sve zvukove, priča kaže, učenik je konačno spoznao zvuk samo jedne ruke: to je zvuk bez zvuka. Ali što je zvuk bez zvuka? Koan to pitanje ostavlja otvorenim: susrećemo li u njemu granice našeg mišljenja?; je li ono postavljeno tako da nikad ne nagradi naš napor?

Tko su novi ranjenici? Na početku knjige koja njima duguje naslov,¹ Catherine Malabou kaže da ju je na pisanje potaknula patnja njezine bake. U posljednjim fazama Alzheimerove bolesti ona je postala netko drugi. Pritom je gubila bilo kakvu povezanost sa svijetom: postala je indiferentna prema svojoj patnji. Ta indiferentnost njezinim bližnjima nije dopuštala spokoj. Malabou (2012a:xii) piše:

Zašto me takav razvoj događaja nije utješio? Naposljetku, tako napustiti život, umrijeti prije nego što umreš, nije li to najljepši način da se ode? Da umre samo umiranje? Da se ne sjetiš da si smrtan? Da ne moraš *osobno* umrijeti? Te me misli, međutim, nisu utješile. Bila sam potpuno svjesna - kao i svi oni koji u vlastitim životima moraju podnijeti iste scene - da su ta prisutnost, otuđenost i stranost samoj sebi bili, bez ikakve sumnje, paradoksalni znakovi duboke patnje.

Tu beznadnu patnju, kao i to da je starica postala netko drugi, ništa nije moglo objasniti. Filozofija to sigurno nije mogla. Njezina je baka bila tu, ali nije bila tu. Samo je Spinoza dao naznaku da je nešto takvo uopće moguće. U četvrtom dijelu *Etike*, u primjedbi na 39. postavku, zapisao je par enigmatičnih rečenica: »Nijedan razlog ne primorava me da pretpostavim kako tijelo umire samo kada postane leš. Jer događa se nekad da čovjek pretrpi takve promjene, da ne bih lako mogao reći kako je on onaj isti.« (Spinoza, 1970:209) U

¹ Radi se o knjizi *Les Nouveaux Blessés* koja je 2007. objavljena u izdanju Bayarda. U nastavku teksta referirat ću se, ako se ne pokaže potreba za konzultiranjem originala, na njezin engleski prijevod *The New Wounded* koji je 2012. objavio njujorški izdavač Fordham. Hrvatski prijevod naslova knjige glasio bi *Novi ranjenici*.

Zvuk samo jedne ruke

svakom slučaju pasus koji je prije zagonetka, nego njezino rješenje. Ni psihoanaliza nije mogla ponuditi objašnjenje. Freud nikad nije razmotrio to da bi destrukcija mogla stvoriti novi identitet. Bilo je potrebno krenuti ispočetka.

Malabou je najpoznatija po razvoju pojma plastičnosti i ukazivanju na njegovu operativnost u nizu diskursa; plastičnost je prepoznala kao temeljni pojam, »najprikladniju i najrazrađeniju motornu shemu za naše vrijeme« (Malabou & Tyler, 2012:15), i učinila ju je svojim filozofemom. Dublji uvid u njezine suptilne analize Hegela i Heideggera ne trebaju nam kao prolegomena problemu novih rana. Bit će sasvim dovoljno da se, na tragu same Malabou, pozornost svrati na plastičnost u svakodnevnom govoru. Pojam je izuzetno širok i pokriva tri bitno različita značenja: *prvo*, označava sposobnost određenih materijala, kao što su glina ili gips, da poprime oblik; *drugo*, označava samu moć oblikovanja - moć koju posjeduju, primjerice, kipari ili plastični kirurzi; *treće*, i zaključno, označava mogućnost destrukcije, sagorijevanja ili eksplozije svih oblika - kao kad govorimo o, recimo, plastičnom eksplozivu (Malabou, 2012a:17; 2012b: 3-4). Dakle, plastičnost je smještena u točki stvaranja i u točki propasti oblika, dvama ekstremima, kao i između njih. Koju od plastičnosti oprimjeruje Alzheimerova bolest? Malabouina teza je sljedeća: Alzheimerova bolest, kao i druge neurodegenerativne bolesti, kao i ozbiljne ozljede mozga, kao i neke druge ekstremne patologije - poput anosognozije - spada u treću kategoriju, u destruktivnu plastičnost koja »trajnim razobličanjem identiteta oblikuje novi identitet; identitet koji nije nadilaženje ni kompenzacijska replika starog oblika, nego, doslovno, oblik destrukcije« (Malabou, 2012a:18). Te rane, koje su nove utoliko što ih nitko prije nije mislio kao psihičke rane, dokazuju da je destrukcija oblik koji oblikuje, odnosno da destrukcija doista može konstruirati novi oblik psihičkog života. Moguće je da netko umre, a da njegova smrt porodi neki novi život; život osobe koja je rođena u odraslom tijelu; osobe bez svojeg djetinjstva, bez svoje prošlosti; hladne i indiferentne osobe. To odraslo novorođenče novi je ranjenik.

Kako bi preciznije uobličila, argumentirala i obranila svoju tezu, Malabou je u nizu knjiga (npr. *The New Wounded: From Neurosis to Brain Damage; The Ontology of the Accident: An Essay*

on *Destructive Plasticity; Self and The Emotional Life: Philosophy, Psychoanalysis and Neuroscience*) snažnoj kritici podvrgnula psihoanalitički model uzročnosti te je kao njegovu zamjenu predložila alternativu koja prauzor pronalazi u biologiji emocionalnog mozga.² U ovome tekstu želim: I) izložiti njezinu kritiku psihoanalitičke uzročnosti, a potom II) kritizirati tu kritiku na dvjema razinama.

I

Prije prikaza kritike modela psihoanalitičke uzročnosti treba razjasniti dva sporna mjesta iz uvoda ovog teksta koja bi, da naprosto prijeđemo preko njih, mogla baciti sumnju na čitav Malabouin pothvat. Prvo takvo mjesto vezano je uz činjenicu da bi se na temelju dosad napisanog moglo zaključiti kako se Malabou fiksira na Freuda, kako svodi psihoanalizu na njegove spise, shvaća je kao nešto zamrznuto u trenutku njegove smrti i posljedično zanemaruje sve različite, nerijetko međusobno suprotstavljene varijante postfrejdovske psihoanalize.³ Istina je da Malabou (2012a) korpus oca psihoanalize uzima kao analitičku sirovinu i da, osim s njim, još samo s Lacanom - velikim tumačem čija je maksima »povratak Freudu« - ulazi u dijalog koji, povrh toga, traje vrlo kratko. Mislim da to ne kompromitira njezin tekst: postfrejdovci su na nesumnjivo različite načine čitali, tumačili i razvijali nasljeđe pionirskih dana psihoanalize, ali nisam siguran da je itko od njih otvoreno ponudio i razvio drugačiji model psihičke uzročnosti koji bismo, bez imalo zadržke, mogli prepoznati kao imun na prigovore koje Malabou upućuje Freudu. Zbog toga, ako u postfrejdovskom razdoblju i postoji »imuni« psihoanalitički model, karakter mu nipošto nije razvidan te bi teret njegova odmjeravanja s neurobiološkim modelom trebao biti na tumaču Malabou, a ne na Malabou

² Za precizno određenje pojma pogledati prije svega knjige Antonija Damasija: *Descartes' Error: Emotion, Reason and the Human Brain* i *Osjećaj zbiljanja: tijelo, emocije i postanak svijesti* kao i one Josepha LeDoux: *The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life* i *Synaptic Self: How Our Brains Become Who We Are*. Njihove ideje, ali i kritiku istih izložit ću drugom prilikom.

³ Među njima su, da nabrojimo samo neke rukavce postfrejdovske misli, škola objektnih odnosa, klajnovska škola, psihologija sepstva i lakanovska teorija. Njima možda možemo pridružiti i psihoanalitičku školu čiji je osnivač Peter Fonagy, a čiji je temeljni pojam *mentalizacija*.

kao pažljivoj tumačiteljici Freuda. Drugo, puno ozbiljnije sporno mjesto u uvodu ovog teksta čini to da je niz različitih moždanih oboljenja, sasvim različitih etiologija, podvedeno pod pojam destruktivne plastičnosti, odnosno da im je pridano status njezinih agenata. *It's not a bug, it's a feature.*⁴ Prema Malabou, ozljede koje imaju *različite* uzroke pogađaju mozak na *isti* način. Razlika među njima leži u stupnju u kojem ga pogađaju, a ne u vrsti. Što pod tim misli? Mozak ovdje nije shvaćen (tek) kao tijelo, organ, ili »hrpa mesa«.⁵ Malabou (2012a:212) smatra oblike funkcioniranja mozga kao istodobno »emocionalnu i logičku jezgru gdje procesi autoafekcije konstituiraju sav identitet i njegovu povijest« - dakle, između ostalog, i psihi. Moždane rane uvijek su ujedno i psihičke rane. Ne postoji moždano oboljenje koje ne bi istodobno bilo psihička rana. Zbog rada destruktivne plastičnosti koja udara i nanovo oblikuje mozak-psihi ljudi gube stare i poprimaju nove identitete postajući pritom zapravo neki novi ljudi. Ako su ozljede jače ti ljudi, tvrdi Malabou (2012a; 2012b), poprimaju jednu zajedničku značajku: pateći u različitim stupnjevima od udara na lokalitete pobuđivanja emocija, često djeluju neobjašnjivo odsutni. Ljudi kakve su njihovi bližnji poznavali - »starih« ljudi - više nema, oni su umrli, a njihova tijela udomila su nove stanare, strance, hladne i često potpuno indiferentne.

Malabouina logika je jednostavna: najbolje ćemo spoznati kako neki kompleksni entitet funkcionira, ako on bude rastavljen pred nama u potpunosti; u našem slučaju, najbolje ćemo spoznati način na koji mozak funkcionira kad on bude rastrojen pred nama; što je rana teža to je spoznajno dragocjenija. Sva opisana oboljenja svrstana su pod ozljede mozga, a potom su ozljede mozga - i to, kako smo vidjeli, posebno one najozbiljnije - uzdignute na status paradigme u dvostrukom smislu ovog pojma: »Paradigma je«, piše Malabou (2012a:156-157),

najiznimniji, najegzemplarniji, a u isto vrijeme i najbanalniji od svih primjera; ona je pravi primjer i tek jedan od primjera. U prvom smislu pojma, ozljede su mozga paradigmatičke jer omogućuju konstrukciju deskriptivnih modela za sva posttraumatska

⁴ »Nije pogreška, već obilježje.«

⁵ Slikovit izraz koji kondenzira proširen filozofski stav dugujem Fredricu Jamesonu (vidi Jameson, 2014).

Zvuk samo jedne ruke

ponašanja. U drugom smislu pojma, one su paradigmatičke jer predstavljaju samo jedan među mnogim slučajevima pripadnih ovom modelu. Ozljede mozga paradigmatičke su jer pružaju primjer nasilnih, besmislenih, neočekivanih i nepredvidljivih šokova koji transformiraju sam identitet subjekta, prekidaju njegovu vezu sa samim sobom i trajno narušavaju proces njegove autoafekcije. S druge strane, one istodobno nisu ništa nego primjeri ovog modela, traume među drugim traumama, iste kao i ostale, pojave koje dijele iste značajke s drugima.

Nasilne, besmislene i nepredvidljive nezgode imaju status događaja, dok psiha kao ono što događaji pogađaju ima status sustava. Psihoanaliza i neurologija na istom su zadatku - obje moraju misliti odnos sustava i slučaja, odnosno psihe kao autoregulacije sustava i događaja kao slučajne intruzije u sustav. Razmotrimo sada kako Malabou sažima Freuda da bi došla do a) njegove koncepcije uvijek-već postojećeg sustava i događaja koji se izvana upisuje u njega, a zatim b) pokušala ukazati na postojanje događaja koji svojom destruktivnom moći potkopavaju tu koncepciju i ukazuju na potrebu da se iznađe nova.

a1) Sustav

Rečeno je da ozljede mozga kao događaji narušavaju proces autoafekcije. Autoafekcija u filozofskoj tradiciji obično označava sam osjećaj postojanja. »Ja« koje osjeća samog sebe dominantna je struktura svih afektivnih modifikacija. Sama struktura subjektivnosti, unutar metafizičke tradicije, bila je izjednačena sa strukturom autoafekcije, odnosno vrste dodirivanja samog sebe putem kojeg subjekt osjeća svoju jedinstvenu prisutnost (Malabou, 2012a:42; Johnston & Malabou, 2013:4-8). Psihoanaliza i neurologija, suprotno tome, ne povezuju autoafekciju sa svjesnim »ja« koje osjeća samog sebe.⁶ U tome su suglasne. Između

⁶ Ovdje možemo dva pitanja koja nisu u fokusu ovog teksta, ali ih vrijedi spomenuti. Prvo je pitanje emergencija svijesti - bitno je istaknuti, iako ni to nije neupitno, da ni psihoanaliza ni neurologija za kojom Malabou poseže ne tvrdi da je na tragu rješenja ono što je David Chalmers nazvao »teškim problem svijesti« niti da to uopće prepoznaje kao svoju ambiciju. Drugo je pitanje preciznije određenje samog nesvjesnog - u neurologiji ono obično označava fizikalne procese koji nisu mentalni niti su dostupni simbolizaciji, dok freudovsko nesvjesno imenuje mentalne, psihičke, odnosno simboličke procese koji nisu neposredno svjesni. Malabou (2012a:42) je,

njih, kao disciplina čiji su predmet prvenstveno nesvjesni procesi, nesuglasnost nastaje u pogledu pitanja je li mozak sposoban za autoafekciju. Ključno je da se psihoanaliza formira na pretpostavci da mozak nije sposoban za autoafekciju, dok neurologija otkriva mozak kao entitet sposoban za reprezentaciju samom sebi unutrašnjih i vanjskih podražaja, kao i za upravljanje njima (Malabou, 2012a:36-37). Dakle, Malabou središnjem živčanom sustavu pripisuje osnovne značajke frejdovsko-lakanovskog nesvjesnog.⁷

Malabou izlaže ono što smatra sukusom razlike koju Freud uspostavlja između živčanog sustava i psihe. Temeljna Freudova pretpostavka u pogledu svega što je živo jest *načelo inercije* prema kojem sustav teži reduciranju svojih napetosti do nule. Zbog stalnih podražaja, poglavito unutrašnjih podražaja koji su stalno prisutni, jasno je da je to nemoguće (Ricoeur, 2005:82). Freud zato uvodi pojam *načela stalnosti/ugode* što je zapravo naziv za načelo inercije pripadno sustavu koji je sputan u djelovanju i obrani od unutrašnjih napetosti. Dakle, temeljna pretpostavka frejdovske psihoanalize je biološka:

agitirajući za novu pristup psihi, svjesna problema: »Ako definiramo nesvjesno kao nesvjesnu aktivnost, nismo li onda opet upali u zamku koju je Freud prepoznao kao brkanje nesvjesnog (Unbewusst) i besvjesnog (Bewusstlos)? Nismo li tako potpuno promašili značaj psihičkog nesvjesnog? Sukladno tome, kad prijeđemo iz psihoanalize u neurologiju, govorimo li uopće o istom pojmu ‚reprezentacije‘?« Na istom mjestu Malabou na svoje pitanje daje negativan odgovor: tvrdi da ne brka nesvjesno i besvjesno. Mozak informira sebe o unutrašnjem stanju organizma i odnosu između organizma i njemu izvanjskih objekata što je nužno po sebi afektivan proces. »Mozak se«, kaže, »osjeća informiranim«.

⁷ Odvažnu tvrdnju u čiju sam ispravnost uvjeren ne mogu u okvirima zadanim ovim tekstom razraditi i obraniti. Reći ću samo u najkraćim crtama koje su sličnosti između malabuovsko-cerebralnog i frejdovsko-lakanovsko-psihoanalitičkog nesvjesnog: 1) izostanak autorefleksije (autorefleksija ne odlikuje ni cerebralnu autoafekciju kao ni frejdovsko-lakanovsko nesvjesno koje zna bez da zna kako zna i misli bez da misli kako misli); 2) izostanak spekularnosti (u mozgu nema »zrcaljenja« kao ni u lakanovskom subjektu (*je*) koji treba razlikovati od spekularnog ega (*moi*) - i jedan i drugi izmiču imaginarno-simboličkim koordinatama); 3) mozak kao fizički organ jest Realna, materijalna stvar - na puno načina slična, ali ipak i ponešto različita od lakanovske Realne stvari (*la Chose du Réel*). Za nešto detaljnije, iako također u skicama izloženo izlaganje ove problematike pogledati: Johnston, 2014:285).

Zvuk samo jedne ruke

živčani je sistem aparat čija se funkcija sastoji u tomu da podražaje koji mu stalno pridolaze uvijek iznova odstranjuje, snizuje ih na najmanji mogući nivo, ili, koji bi se, kada bi to samo bilo moguće, htio održati u stanju posve oslobođenom podražaja (Freud, 1986:76).

Freud, kako smo već rekli, nikad nije rekao da su neuroni ograničeni na to da primaju »stimuluse izvana«. Baš suprotno, uvijek je tvrdio da postoje endogeni podražaji, podražaji unutar živčanog sustava ili, jednostavno, podraživanje iznutra. Postoji konsenzus da je Freud »diljem svojega rada, od 1890-ih pa dalje, govorio o ‚unutrašnjim stimulusima‘ od kojih psiha ne može pobjeći.« (Johnston, 2005:233) Nikad nije promijenio mišljenje u pogledu ovoga. Ono što je ključno, kako prethodni citati pokazuju, jest to da je smatrao kako živčani sustav ne može odgovoriti na takvo podraživanje, odnosno da ne može regulirati stimuluse koje sam proizvodi. Te stimuluse, taj unutarnji pritisak, on naposljetku naziva nagonom. »Bit nagona«, piše Freud (1986:75) u svojem najkonciznijem izlaganju ove problematike,

dakle najprije pronalazimo u njegovom glavnom karakteru, porijeklu izvora podražaja, u unutrašnjosti organizma i u njegovom nastupanju kao stalne sile te iz toga izvodimo jedno od njegovih daljnjih obilježja - nemogućnost da bude svladan akcijama bijega.

Rad nagona preusmjerava dio energije koji je živčanom sustavu višak u psihički aparat kao drugi sustav. Kako se to preusmjeravanje događa?

Ponovimo: ono što je bitno naglasiti, što Malabou ne zaboravlja, jest da Freud ne smatra kako postoje dva tipa energije, živčana energija s jedne i psihička energija s druge strane. Naprotiv, postoji samo živčana energija - njezin prijenos, diferencijacija i ekonomsko usložnjavanje - koja se u tim procesima naziva psihičkom energijom. Nastajanje psihičke energije sudbina je nagona kao takva. Nagon je

granični pojam između psihičkog i somatskog, psihički predstavnik podražaja koji potječu iz tjelesne unutrašnjosti i dospijevaju u dušu kao mjera radnih zahtjeva

postavljenih duševnome zbog njegove povezanosti s tjelesnim (Freud, 1986:76).

S jedne su strane živčani sustav i tijelo, a s druge psihički sustav i duša. Kako premostiti jaz među njima? Ključno je da živčani sustav ne zna kako upravljati samim sobom čim se suoči s dinamikom koja je drukčija od primarne logike refleksa. Kad se susretne s potiskom, prinudom, nezaustavljivom silom iz svoje unutrašnjosti, odnosno nagonom, živčani sustav nije sposoban proizvesti oblik eksteriorizacije sličan refleksnom, mišićnom kretanju. Evolucijska stečevina živčanog sustava refleksne su i instinktivne reakcije: jednostavnije rečeno, ako te nešto iz vanjskog svijeta neugodno podražuje, po automatizmu se makneš od toga. Kad neugodno podraživanje dolazi iznutra, to nije moguće. Nema trenutne sile, nema udarca, nema rane, samo stalni pritisak od kojeg je naizgled nemoguće pobjeći. Jedini bijeg s energetskog stajališta je pseudobijeg. Organizam pokušava pobjeći na razne načine, razvija razne obrambene mehanizme obrane od napetosti. Najilustrativniji je takav mehanizam projiciranje unutrašnje pobude, napetosti ili prijetnje koji ona predstavlja u vanjski svijet. Zahvaljujući ovom pristupu, organizam može zavarati samog sebe i povjerovati da se može zaštititi od njih (Johnston, 2005:182, 275, 286).

Malabou (2012a:31) zaključuje da Freud živčani sustav kao unutrašnjost iz koje potječe podražavanje i psihi kao unutrašnjost predstava paradoksalno smatra otuđenom jednom od druge, kao da se više ne radi o istoj unutrašnjosti. Nutrina je diferencirana ili razdijeljena od same sebe - živčani sustav ne može internalizirati podrijetlo i razlog unutrašnjeg potiska i ta nemogućnost dovodi do emergencije psihičkog aparata. Time je u najkraćim crtama, iako vrlo općenito, psiha definirana kao sustav povezan, ali i logički odjelit od živčanog sustava. Prijedimo sad na:

a2) Događaj

Freud (1984a) uspostavlja temeljnu razliku između dva aspekta događaja: *ereignisa* i *erlebnisa*. *Ereignis* je događaj shvaćen u dolasku izvana, iz materijalne realnosti, i njegov je nastup potpuno neočekivan. *Erlebnis* je događaj shvaćen u poprimanju značenja. Freud je

psihički događaj prvo odredio kao spoj *ereignisa* i *erlebnisa*. Ako jedan aspekt događaj ne može biti preveden u drugog, događaj neće biti zabilježen kao takav. Kako nastaje ovaj spoj ili prijevod? Freud između *ereignisa* i *erlebnisa* postavlja transformator: fantazmu.⁸ Fantazme prethode egzogenim događajima, one su uvijek-već tu jer nastaju kao »očajnički pokušaji bijega od onog što Freud zove neprestanim vraćanjem unutrašnjih stimulusa« koji su konstitutivni za sam život (Johnston, 2005:400).

U svakoj idućoj reviziji Freudove teorije *ereignis* gubi na važnosti u korist *erlebnisa*. Otac psihoanalize na koncu će braniti ideju da vanjski događaj svoju učinkovitost u potpunosti duguje fantazmi. Dakle, fantazma u zrelijim Freudovim radovima više nije mišljena kao čvor koji povezuje ono što dolazi izvana i ono što psiha zahvaljujući tome proživljava, odnosno čvor *ereignisa* i *erlebnisa*. Više ne možemo govoriti o nezgodi i njezinoj psihičkoj recepciji. Kad govorimo o psihičkoj uzročnosti, više ne govorimo o dvjema realnostima - materijalnoj i psihičkoj - nego o dvostrukoj aspektiranosti jedne, psihičke realnosti. Razlika između unutrašnjosti i izvanjskosti više ne odgovara isključivo podjeli na materijalnu i psihičku realnost, nego na unutrašnju podjelu same psihičke realnosti. Čvor postaje nerazdvojivo vezan uz strukturu ove realnosti. Bitno je da budemo bar malo jasniji: neki događaj koji dolazi iz materijalne realnosti može rezultirati psihičkom štetom bez da pritom bude suštinski, izravni, neposredni uzrok ove štete. Naprotiv, on samo aktivira uvijek-već postojeće fantazmatske scenarije. Psihička realnost tako je emancipirana od izvanjskih događaja i uvijek im već prethodi.

Odnos između materijalne i psihičke realnosti bit će lakše eksplicirati na konkretnom

⁸ Fantazma je pojam koji označava imaginarni scenarij koji prikazuje ispunjenje neke želje u obliku više-manje iskrivljenom obrambenim procesima. Malabouina je kritika psihoanalize načelna, a ne tehnička te stoga fantazma kao pojam vrlo široke primjene sasvim odgovara njezinim ciljevima: topički smještaj fantazme kao psihičke tvorbe - odnosno odgovor na pitanje je li ona djelatna u sustavu svjesno, predsvjesno ili nesvjesno - ostaje donekle nejasan na razini freudovskog korpusa. Precizno izložena genealogija pojma izložena je u *Rječniku psihoanalize* (Laplanche i Pontalis, 1992:82-86).

materijalu. Biram onaj primjer koji mi se čini najrelevantnijim jer pokazuje primat psihičke nad materijalnom realnošću u tumačenju sna kako u frejdovskom tako i u lakanovskom pristupu problemu, ali ujedno i značajne razlike među tim dvama pristupima. U pitanju je glasoviti san kojim Freud (1984:161) otvara sedmo poglavlje *Tumačenja snova*:

Jedan otac bdio je danima i noćima uz krevet svog bolesnog djeteta. Pošto je dijete umrlo, on ide u susjednu sobu da se malo odmori, ali ostavlja vrata otvorena da bi iz svoje spavaće sobe mogao gledati u onu drugu prostoriju gdje je na odru ležao djetetov leš, okružen velikim svijećama. Jedan je stari čovjek bio angažiran da čuva stražu i on sjedi pored mrtvog djeteta, mrmljajući neke molitve. Poslije nekoliko sati spavanja otac sanja da dijete stoji pored njegove postelje, hvata ga za ruku i prebacujući mu šapće: Oče, zar ne vidiš da ja gorim? On se probudi, primijeti jaku svjetlost koja dolazi iz sobe u kojoj je odar, požuri u sobu, vidi starog čovjeka koji je zadrijemao, pokrov i jedna ruka izgorjeli su od svijeće koja je, zapaljena, pala pored njih.

Kako objasniti ovaj san? Laka svjetlost prodirala je kroz otvorena vrata i padala ocu u oči i, malo-pomalo, kako je taj vanjski podražaj postao prejak, u njemu izazvala isti učinak koji bi izazvala da je bio budan - uviđanje da je padom jedne svijeće nastao požar u blizini leša i pripadajuću reakciju. Vjerojatno je i otac sam bio zabrinut da stari čuvar nije dorastao tom zadatku pa je brigu ponio u san. Ovo objašnjenje je zdravorazumsko. Freud mu neće ništa prigovoriti, ali će postaviti jedno pitanje koje je od presudne važnosti i koje izvrće čitav zdravorazumski smisao: *zašto otac uopće sanja?* Zbog čega svjetlo, dim, jara - stimulusi iz materijalne realnosti - jednostavno odmah ne probude oca? Tada bi on sigurno brže i učinkovitije reagirao na nezgodu i povećao izgleda da spriječi katastrofu. Zato što postoji nešto što je važnije od nezgode, što joj prethodi, što je prije nezgode već bilo tu - želja da se dijete još jednom pokaže živim: »Da se njegov otac najprije probudio«, piše Freud (1984:162), »pa zatim donio zaključak koji ga je odveo u spavaću sobu, on bi djetetov život skratio za ovaj jedan moment.« Lacan, kao i uvijek, veću pažnju posvećuje riječima koje su u snu izrečene. One će nas odvesti do drugog pitanja od presudne važnosti i ponuditi nam odgovor na njega. Razmišljajući o istom snu, Lacan (1986:63-67) se u 11. seminaru za razliku

od Freuda pita: *zašto se otac uopće budi?* Zato što je ono što susreće u snu - realnost svoje želje, realnost u liku djeteta koje prilazi i govori mu »oče, zar ne vidiš da ja gorim«, dakle realnost u riječima koju upućuju na to da je on odgovoran za smrt svog mezimca - puno užasnija od materijalne, izvanjske stvarnosti u kojoj će se probuditi. Dijete je, naime, umrlo od groznice. Imalo je vrućicu, njegovo tijelo gorjelo je prije smrti, a otac mu nije pomogao i to ga progona. Ta je »vatra« progutala dijete. A vatra na odru čije svjetlo dopire iz sobe pokraj koje otac spava, to je druga vatra, nju se da ugasiti. Prema lakanovskom tumačenju, otac zapravo »bježi u *takozvanu realnost* [kurziv moj, op.a] kako bi nastavio spavati, biti slijep i izbjegao buđenje u Realnom svoje želje« (Žižek, 1989:45).

Freud i Lacan, koliko god naglašavali različite stvari tumačeći ovaj san, nesumnjivo smatraju da psihička stvarnost uvijek-već prethodi materijalnoj, da nad njom ima primat i da joj se materijalni događaj na neki način prilagođava. Istina, vatra koja se tek rasplamsava u sobi do spavača mogla bi ga ubiti, ali požar koji oni žele ugasiti već bjesni negdje drugdje, u njegovoj duši.

b)

Frojdovska teorija, dakle, priznaje postojanje dviju realnosti: materijalne i psihičke. Materijalna realnost nužan je uvjet za psihičku realnost, ali nije dovoljan. Psihička realnost doima se kao carstvo unutar carstva koje ima vlastite zakone. Među dvjema realnostima postoji jaz. Događaji u materijalnoj realnosti mogu utjecati na psihičku realnost, ali to čine ili potpuno dokidajući psihičku realnost ili tek posredno. Događaj, nezgoda ili katastrofa u materijalnoj realnosti može uništiti mozak, a s njime i psihu. To je trivijalan slučaj koji nije od prevelikog interesa. Ako pak kakva nezgoda zadesi mozak, vrlo je vjerojatno da će utjecati na psihu, ali tek neizravno: ona će biti tek iskra koja je pala na bure baruta; povod, a ne uzrok onog što će uslijediti. Psihička scena već je bila postavljena, samo se čekala prava prilika da se upogoni jedan od već postojećih uzročno-posljedičnih, fantazmatskih scenarija. Malabou želi misliti mogućnost nečeg što je smješteno između trivijalne materijalne katastrofe, koja zajedno s mozgom uništava i psihu, i potencijalne psihičke katastrofe koja samo čeka pravu

Zvuk samo jedne ruke

priliku, neki materijalni poticaj da se aktualizira. Ukratko, ona želi da slučajna nezgoda bude potpuno slučajna. Dakle, najbolje bi bilo kad bi uspjela pronaći katastrofu koja bi tijelo nekako uspjela ostaviti na životu, ali bi uništila njegovu psihu. Ne govorimo o pukom vegetiranju, nego o tijelu koje bi moglo puno toga, gotovo sve od onoga što je prije nezgode moglo. Bit će prigovoreno: da bi moglo bar nešto od onog što je prije moglo, takvo tijelo moralo bi imati stabilnu jezgru sjećanja, uvjerenja i žudnji. Drugim riječima, moralo bi imati psihu, a krenuli smo od pretpostavke da je psihu uništila nezgoda. Ostaje samo još jedna neispitana opcija: možemo li naći tijelo čija je duša umrla, a koje je krišom, gotovo neprimjetno zaposjela nova duša. Je li takav makabrističan scenarij uopće ostvariv?

Destruktivna plastičnosti kao pojam daje potvrđan odgovor na ovo pitanje, a da ga oprimjerimo pomoći će nam čudni slučaj Phineasa Gagea (Malabou, 2012a:15-18, 52-53, 159-161). Gage je bio čovjek koji je sredinom devetnaestog stoljeća sudjelovao u izgradnji pruge i bio zadužen za probijanje kamenih prepreka eksplozivom. Tijekom jedne eksplozije duga željezna šipka prošla mu je kroz lubanju. Nekim čudom preživio je nesreću i izvukao se samo s ozljedom čeonog režnja od koje se, barem se činilo, dobro oporavljao. No, uskoro se ispostavilo da nije sve bilo dobro. Gage je postao ćudljiv i indiferentan prema svemu. Izgubio je svaku privrženost prema obitelji i prijateljima. Osobnost mu se potpuno promijenila i više ga nitko nije mogao prepoznati. Bio je tu, ali nije bio tu. Zajednica u kojoj je živio na koncu je zaključila da »Gage više nije Gage«. Na suvremenim odjelima za neurologiju zabilježeno je puno ovakvih slučajeva. Koje su posljedice sličnih anamneza za psihoanalitičku teoriju? One su paradigma: krajnji slučajevi, ali ipak tek samo neki od slučajeva. Malabou (2012a) je jasna: ako je priča o Gageu dobro opisana, ako Gage doista više nije bio Gage, onda se ona suprotstavlja samim osnovama psihoanalize. Sukladno tome, ona smatra da je potrebno napustiti postojeći model psihičke uzročnosti i pokušati formulirati drugi, na novim osnovama, a njih valja potražiti u neuroznanosti. To je zaključak dugog, pažljivog i često briljantnog čitanja kanonskih tekstova iz korpusa psihoanalize. Vrijeme je za sud o toj nepravomoćnoj presudi.

II

Sumirajmo i zaoštrimo dosad napisano: Malabou psihoanalizu u suštini vidi kao određeni oblik hermeneutike koji privilegira kontinuitet i ne uspijeva misliti diskontinuitet. Ona nastoji pokazati kako Freud i njegovi nasljednici, razmatrajući odnos između egzogenog i endogenog, odnosno materijalne i psihičke stvarnosti, prednost daju potonjoj tako da potpuno niječu sposobnost materijalnih događaja, udesa ili nezgoda da direktno, bez posredovanja uvijek-već prisutnih psihičkih mehanizama, utječu na psihi. Uvijek-već nešto je što ne može biti ukinuto, osim ako se ne ukine život sam: ta sintagma šifra je psihičkog funkcioniranja i jamac njegovog kontinuiteta. Psihički kontinuitet, doduše, može biti narušen, ali ga je uz analitički napor moguće ponovno uspostaviti. Svaka trauma koja remeti psihi može biti razriješena ako je pacijent sposoban uz vodstvo rekonstruirati kontinuitet, sačiniti uzročno-posljedični niz događaja koji tvori priču, a potom tu priču prepoznati kao vlastitu. Razrješenje traume vezano je uz međudnos traume i priče, narativizaciju traume, dar govora zahvaljujući kojem psiha može popraviti svaku štetu koja joj je nanesena. Na ovom mjestu započinje Malabouina (2012c:235) kritika: »Govor traumatiziranih žrtava«, piše ona, »ne posjeduje značenje koje bi nešto otkrilo.« Naprotiv, određene ozljede mozga omogućuju da posvjedočimo apsolutnom diskontinuitetu, definitivnom raskidu s prošlosti, nečemu nepopravljivom, nečemu što unesrećeni nikad neće moći prepričati jer unesrećenog više nema, šteti koja je dokinula njegovu psihi, ali ipak nije dokinula život koji više nije njegov nego je nakon nezgode pripao nekom drugom. Kako kritizirati ovu kritiku psihoanalize? Dva su načina: a) jakim kritikom kritike koja nastoji pokazati kako Malabou nešto previđa u pogledu samih načela psihoanalitičke teorije zbog čega njezin napad ne pogađa metu ili b) slabom kritikom kritike, odnosno revizijom kliničkih slučajeva u svojstvu Malabouinog dokaznog materijala u pažljivo pripremljenoj optužnici koju ona podiže protiv psihoanalize.

a) Jaka kritika kritike

Ako je Malabou uspješno napala uvijek-već kao osnovno načelo psihoanalize, onda je nužno pokazati da se načelo može obraniti od tog napada. Kako to napraviti? Lakanovci su izabrali najekstremniji način: zadržali su uvijek-već kao načelo, dakle kao nulti stupanj psihičkog

funkcioniranja, ali su ustvrdili da ga ne obilježava kontinuitet, nego upravo suprotno diskontinuitet. Događaji koji konstituiraju subjekt uvijek su nepovratno izgubljeni za taj subjekt, a svaki tip kontinuiteta zapravo je pseudokontinuitet (Johnston, 2014:289). Jedini izvjesni kontinuitet u psihičkom životu tako se zapravo razotkriva kao niz diskontinuiteta. Događaj koji potpuno poništava čovjekovu osobnost tako je samo ekstremni slučaj onoga što je uvijek-već na djelu. Žižek (2008) i Johnston (2014), istaknuti lakanovci, unatoč razlikama u svojim čitanjima knjiga posvećenih novim ranjenicima, zamjerili su Malabou da ne prepoznaje kako je Lacan, nasljeđujući i ispravljajući Freuda, postupnom autokritikom već došao do njezinih zaključaka i sukladno njima revidirao psihoanalitičku aksiomatiku ili metapsihologiju.⁹

Pogledajmo nakratko prvo Žižekov (2008) temeljni prigovor. Sukladno gore napisanom, on smatra da je posttraumatska subjektivnost samo klasični kartezijanski oblik subjektivnosti. Subjekt je određen kao oblik koji je sposoban izbrisati sav supstancijalan sadržaj da bi mogao biti nov i prezentan kako sebi tako i svijetu. U pogledu najtežih od nezgoda, najdestruktivnijih od novih rana, Žižek (2008:27) piše: »Ono što ostaje nakon nasilnih traumatskih udara čisti je oblik subjektivnosti koji je već morao biti tamo.« Malabou u svojoj replici čak ni neće opovrgavati tezu da je subjekt u svojoj suštini prekid kontinuiteta, ali će promijeniti naglasak te spoznaje u svjetlu destruktivne plastičnosti: ona tvrdi da se s traumatskim prekidom ne otkriva stari subjekt koji je uvijek-već tu. Traumatski udar u najekstremnijoj varijanti nije tek prekid koji otkriva ono uvijek-već psihe, već prekid upravo s tim uvijek-već (Malabou, 2012c:239). Najteža trauma ne otkriva transcendentalni subjekt kao oblik, čistu formu, nego ono što potkopava tu formu, prijetnju njezine eksplozije.

Johnston (2014), za razliku od Žižeka, neće tražiti uvide o diskontinuitetu psihe u filozofskoj

⁹ Za koncizno izložene argumente u prilog ove tvrdnje, uz tekstove koji su citirani u ovom radu, vrijedi pogledati i iznimno korisnu knjigu *Lacan Deleuze Badiou*. Napose preporučujem dio u kojem se autori osvrću na razvoj psihoanalitičkog poimanja događaja i Malabouinu kritiku istog: (Bartlett et al., 2014:119-129).

tradiciji koja najavljuje psihoanalizu,¹⁰ nego će upozoriti na kasnu fazu Lacanovog učenja u kojoj on dolazi do uvida sličnih onima do kojih je došla i Malabou. Lacan postupno potpuno napušta ideju temeljne nepovredivosti psihe, njezinog kontinuiteta i mogućnosti historizacije te kreće u rekonceptualizaciju traume: prelazi put od ideje o simbolizaciji, odnosno narativizaciji traume do ideje da trauma ustraje usprkos narativizaciji, da je ona suštinski vezana uz ono materijalno te da je proces njezina simboliziranja koji bi bio istovjetan razrješenju naprosto nemoguć. »Narativizacija je«, piše Željka Matijašević (2011:103) izlažući argument protiv Shoshane Felman koji je učinkovit i protiv Malabou, »ipak samo racionalizacija, a onaj ogromni afektivni potencijal koji je sabijen u trenutku traume, jer se u trenutku traumatskog događaja nije mogao afektivno osloboditi, nastavlja prebivati u nesvjesnom usprkos naracijama.« Time se priznaje kako uspostava kontinuiteta posredstvom naracije nije ni približno jednaka afektivnom razrješenju traume. Kako je moguće razriješiti traumu ili je bar ublažiti ako ne narativizacijom? Takozvanim prolaskom kroz fantazmu: uspostavljanjem uvjeta u kojima se sav onaj afektivni naboj vezan uz traumu koji ustraje usprkos narativizaciji može drugačije kanalizirati. Budući da je uspostava istih uvjeta nemoguća, trauma je na neki način nerazrješiva. A postoje, kako pokazuje Malabou i spremno priznaje Johnston (2014:289-290), i takvi događaji koji potpuno uništavaju čovjekove afektivne resurse tako da prolazak kroz fantazmu uopće nije moguć jer više nema nikakve fantazme. Ona je također stradala u nesreći. Pred analitičara može doći ranjenik kojemu on ne može pomoći, ali je analitičar pritom vrlo dobro svjestan da njegove rane ne mogu zacijeliti. Njegova teorija, tvrdi Johnston, predviđa mogućnost nemogućnosti da se nekim ljudima pomogne (Johnston & Malabou, 2013:xi-xv; Johnston, 2014:290).

b) Slaba kritika kritike

Malabouin je cilj kritizirati psihoanalitičko poimanje uzročnosti i apel za formulacijom novog poimanja. Slaba kritika njezine kritike, koja doduše ne ispituje načela, može se pokazati

¹⁰ Najkraći i najjasniji pregled za koji znam, a u kojem je psihoanaliza upisana u povijest filozofije (napose etike) donosi Lorenzo Chiesa u knjizi *Subjectivity and Otherness: A Philosophical Reading of Lacan* (2007:172-173).

problematičnija po njezin cilj negoli jaka kritika i time pokazati suvremenu relevantnost psihoanalize. Ono što smatram nezadovoljavajućim u pogledu jake kritike je to što lakanovci u suštini ne dovode u pitanje uvide Malabou, nego su zadovoljni time da ih antedatiraju. Dakle, razmišljaju - s pravom - isto kao i ona. Tako definirana rasprava lišena je velikog uloga koji bi je mogao učiniti zanimljivom: najbolje su razgovori među ljudima koji dijele probleme, ali o njima razmišljaju različito, ljudima koji se slažu u pogledu onoga što je važno, ali se razilaze u pogledu onoga što misle o tome. Pronađimo zato drugi problem. Mislim da bi problem s puno većim ulogom za Malabou i njezine tumače mogao predstavljati pregled primjera koji bi trebali govoriti u prilog njezinog apela za potrebom rekonceptualizacije psihičke uzročnosti.

U svojoj kritici kritike zadržat ću od Malabou (2012a) ideju ekstremne patologije kao paradigme, ekstremnog primjera koji je ipak tek samo jedan među primjerima, i detaljnije ispitati jednu od najzanimljivijih novih rana: radi se o anosognoziji. Kad je desna hemisfera mozga oštećena, zna doći do paralize lijevih ekstremiteta. Kao što bismo i očekivali, većina pacijenata koji završe na odjelu za neurologiju žali se na svoju paralizu i često pitaju liječnika kad će se oporaviti. Ono što iznenađuje jest to da sitni postotak ovih pacijenata tvrdoglavo inzistira na tome da njihova lijeva strana nije paralizirana, iako su mentalno lucidni u svakom drugom pogledu. Dakle, radi se o stanju u kojem bolesnik nije u stanju spoznati da je bolestan, neuropatologiji koju zbog njezine ekstremnosti Malabou rado pretvara u paradigmu novih rana:

Poricanje koje prati anosognoziju - moždanu patologiju uslijed koje pacijenti ne mogu priznati da su bolesni - nije poricanje u frejdovskom smislu. Kad pacijent ne vidi da je njegova lijeva strana paralizirana, kad poslije teške ozlijede mozga ne osjeća ni bol ni tjeskobu, tad to ne predstavlja njegov odgovor na afektivni imperativ nesvjesno proračunate sljepoće. On ne vidi jer ne može vidjeti, i to je sve (Malabou, 2012b:89).

No, je li to zaista sve?

Uzmimo samo dva primjera koja govore protiv Malabou: prvi će nam pružiti slučaj iz kliničke prakse Kaplan-Solms i Solmsa (2000): oni su kod gospođe A, svoje pacijentice, zamijetili supostojanje teške anosognozije s jedne i duboke depresije s druge strane. »Dakle, suočeni smo«, zapisali su povezujući dva pacijentičina problema, »s paradoksalnom situacijom u kojoj je gospođa A bila depresivna zbog nečeg za što je tvrdila da se nikad nije dogodilo« (Kaplan-Solms & Solms, 2000:177). Logično je postaviti pitanje kako je pacijentica s teškom ozljedom desne moždane hemisfere i paralizom lijevog dijela tijela, nova ranjenica koja navodno nije svjesna svog udesa, mogla istodobno biti duboko depresivna zbog svog oštećenja, i to tako *osobno* pogođena njime da je čak pomišljala i na suicid? Razmišljajući o gospođi A i ljudima koji su doživjeli slične nezgode, Kaplan-Solms i Solms (2000:175) govore da »u tim slučajevima negativne emocije ne izostaju, nego su prije dinamički potisnute.« Drugi primjer iz kliničke prakse koji ne ide u prilog Malabou, nego ozbiljno potkopava njeno shvaćanje anosognozije, dokumentirao je Ramachandran (1994). Njegova pacijentica u podmakloj dobi razvila je anosognoziju nakon udara u desnoj hemisferi mozga koji je paralizirao cijelu lijevu stranu njezinog tijela. Tvrdila je da nije paralizirana unatoč svim dokazima koji su joj predstavljeni, a upućivali su na suprotno. Nakon Ramachandranove vestibularne kalorijske stimulacije koja je pacijentici trebala ublažiti dojam boli, anosognozija se naglo povukla. Pacijentica je u kratkom intervjuu koji je vođen tijekom tog razdoblja pokazala da je svjesna svog oštećenja kao i to da savršeno dobro zna da s tim oštećenjem živi već neko vrijeme. Komentirajući ovaj slučaj, Ramachandran (1994:324) piše da »možemo zaključiti kako je na nekoj dubljoj razini pacijentica cijelo vrijeme doista znala za paralizu.« Ramachandran, kao i drugi neurolozi, u pokušaju objašnjavanja žalosnog stanja svoje pacijentice posegnuo je za poricanjem i potiskivanjem - psihičkim mehanizmima obrane - i to baš u frejdovskom smislu (Ramachandran, 1996:114-135). Suprotno od onoga što tvrdi Malabou, obilje kliničkog materijala pokazuje da novi ranjenici mogu vidjeti da su bolesni, ali da to ipak ne vide. Oni odlično znaju što se dogodilo njihovim tijelima, ali ne žele znati. Spomenuti slučajevi doimaju se kao ekstremi slučajeva koje je Freud opisao kad je pokušavao utvrditi postojanje potiskivanja i poricanja kao psihičkih mehanizama obrane koji uključuju to da pacijent zna i ne zna za svoju nesreću, kao i to da niječe njezino postojanje čak i kad ga se direktno suoči s

Zvuk samo jedne ruke

njome. Anosognozija u svojoj nevjerojatnosti doista izgleda kao paradigma - najteži, najiznimniji, najegzemplarniji, a u isto vrijeme i najbanalniji od svih primjera; kako bi rekla Malabou - »pravi primjer« i »tek jedan od primjera« psihičke rane. Ali to nije nova, nego - uvjeren sam - stara rana od koje se ljudi brane baš onim mehanizmima koje je Freud prepoznao i nastojao što preciznije opisati. Zato ne treba prerano odustati od psihoanalize koja još uvijek pruža »intelektualno najbogatiji i najkoherentniji« uvid u um« (Kandel, 2005:64).

Zaključno

Catherine Malabou iznimno je značajna kontinentalna filozofkinja. Jedan od aspekata njezinog filozofskog projekta, u razvoju, inzistiranje je na formuliranju materijalističke teorije subjektivnosti koja bi, za razliku od postojećih teorija, mogla unutar svojega okvira integrirati recentna otkrića neuroznanosti. Neke od njezinih recentnih studija posvećene su kritici osnovnih postulata psihoanalize kao konkurentne teorije subjektivnosti. Malabou smatra da psihoanaliza ne može teorijom objasniti ni praksom zaliječiti nezgode koje znanstvene studije opisuju kao najteže neuropatologije. Uslijed te nemoći, ona drži da je potrebno ponovno promisliti psihičku uzročnost i pripadajuće pojmove sustava, događaja i (dis)kontinuiteta koji čine metapsihologijsku osnovu kliničke prakse. Kritizirao sam njezine kritike na dvjema razinama. Prvom kritikom usmjeravam kako Malabou nešto previđa u pogledu samih načela psihoanalitičke teorije zbog čega smatram kako njezin napad ne pogađa metu. Naime, Malabou želi raskinuti s načelom psihičkog kontinuiteta putem ukazivanja na materijalne događaje koji mogu biti uzroci psihičkih promjena bez posredovanja uvijek-već prisutnih psihičkih mehanizama. Upućujući na tekstove istaknutih lakanovaca, naznačio sam kako je Malabou djelomično u pravu, ali da je do sličnog uvida postupnom autokritikom već došao Jacques Lacan u kasnoj fazi svojega rada. Ipak, doprinos Malabou nesumnjivo je vrijedan jer je ona, polazeći od drugih problema, došla do istih zaključaka, ojačala ih i formulirala iznimno koncizno tako da ih je više nemoguće previdjeti. Drugom kritikom kritike, koju nazivam slabom jer se ne bavi načelima, već se zadovoljava revizijom jednog dijela dokaznog materijala iz optužnice koju Malabou podiže protiv psihoanalize, ukazao sam kako taj

Zvuk samo jedne ruke

materijal - anosognozija kao neuropatologija - ne služi Malabouinim ciljevima, nego, baš suprotno njezinim namjerama, ukazuje na suvremenu relevantnost psihodinamskog pristupa. Svraćajući pozornost na kliničke studije koje su posvećene pacijentima s dijagnozom anosognozije, smatram kako frejdovsko-lakanovska teorija ne samo da može uklopiti suvremena neurobiološka otkrića u svoj okvir nego može i doprinijeti razumijevanju ključnih aspekata ove neuropatologije koja bez njezinih uvida ostaje teorijski neobjašnjiva i praktično nedostupna terapiji. Naposljetku, iako je ovaj tekst posvećen *isključivo* kritici snažne kritike kojoj je Malabou podvrgnula psihoanalizu, on je dio projekta koji ne želi biti obrambenog karaktera. Smatram kako je uz rehabilitaciju psihodinamskog pristupa potrebno frejdovsko-lakanovsku metapsihologiju povezati s neurobiologijom i razvijati je dalje u tom pravcu.

Liječnik tijekom vizite odlazi do svoje pacijentice s paralizom lijeve strane tijela i dijagnozom anosognozije. Nakon kurtoaznog čavrljanja koje je već prešlo u rutinu, upita je može li zbog njega lupiti dlanom o dlan. Ona se doima začuđena nad njegovim djetinjim zahtjevom, ali prihvati igru i kaže mu da može. Liječnik inzistira na djetinjariji i zamoli je da pljesne rukama. Ona potom u zrak podiže svoju desnu ruku, potom par puta s njom trza prema lijevoj strani, dok njezina lijeva ruka ostaje nepomično priljubljena uz trup. Liječnik pita pacijenticu plješće li, na što ona, zbunjena, odgovori potvrdno. Naravno da plješće. To je zvuk bez zvuka. Zvuk samo jedne ruke.

Literatura:

Bartlet, A. J.; Clemens, Justin; Roffe, Jon (2014). *Lacan Deleuze Badiou*, Edinburgh: Edinburgh University Press

Chiesa, Lorenzo (2007). *Subjectivity and Otherness: A Philosophical Reading of Lacan*, Cambridge: MIT Press

Damasio, Antonio (1994). *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, New York: G. P. Putnam's Sons

Damasio, Antonio (2005). *Osjećaj zbivanja: tijelo, emocije i postanak svijesti*, Zagreb: Algoritam

Freud, Sigmund (1984). *Tumačenje snova 2: O snu*, Novi Sad: Matica srpska

Freud, Sigmund (1986). *Budućnost jedne iluzije i drugi spisi*, Zagreb: Naprijed

Jameson, Fredric (2014). Jameson Responds, *nonsite.org*, <http://nonsite.org/the-tank/jameson-responds-to-his-critics>, (25. 10. 2015)

Johnston, Adrian (2005). *Time Driven: Metapsychology and the Splitting of the Drive*, Evanston: Northwestern University Press

Johnston, Adrian (2014). *Adventures in Transcendental Materialism: Dialogue with Contemporary Thinkers*, Edinburgh: Edinburgh University Press

Johnston, Adrian; Malabou, Catherine (2013). *Self and The Emotional Life: Philosophy, Psychoanalysis and Neuroscience*, New York: Columbia University Press

Kandel, R. Eric. (2005). *Psychiatry, Psychoanalysis, and the New Biology of Mind*, Washington DC: American Psychiatric Publishing

Kaplan-Solms, Karen; Solms, Mark (2000). *Clinical Studies in Neuro-psychoanalysis: Introduction to a Depth Neuropsychology*, London: Karnac

Lacan, Jacques (1986). *Četiri temeljna pojma psihoanalize*, Zagreb: Naprijed

Laplanche, Jean; Pontalis, Jean-Bertrand (1992). *Rječnik psihoanalize*, Zagreb: Naprijed

LeDoux, Joseph (1996). *The Emotional Brain*, New York: Simon and Schuster

LeDoux, Joseph (2002). *Synaptic Self: How Our Brains Become Who We Are*, New York: Viking Penguin

Malabou, Catherine (2012a). *The New Wounded: From Neurosis to Brain Damage*, New York: Fordham University Press

Malabou, Catherine (2012b). *The Ontology of the Accident: An Essay on Destructive Plasticity*, Cambridge: Polity Press

Malabou, Catherine (2012c). Post-Trauma, in: Cohen, Tom (ed.). *Telemorphosis: Theory in the Era of Climate Change*, Ann Arbor: Open Humanities Press, p. 226-239

Malabou, Catherine; Williams, Tyler (2012). How Are You Yourself? Answering to Derrida, Heidegger, and the Real, in: Abbott, Jarrod; Williams, Tyler (eds.) *theory@buffalo16: plastique: dynamics of catherine malabou*, New York: SUNY Press, p. 1-23

Matijašević, Željka (2011). *Uvod u psihoanalizu: Edip, Hamlet, Jekyll/Hyde*, Zagreb: Leykam

Ramachandran, S. Vilayanur (1994). Phantom limbs, neglect syndromes, repressed memories, and Freudian psychology, *International Review of Neurobiology*, 37:291-333

Ramachandran, S. Vilayanur (1996). What Neurological Syndrome Can Tell Us about Human Nature: Some Lessons from Phantom Limbs, Capgras Syndrome, and Anosognosia, in: Stillman, Bruce (ed.). *Cold Spring Harbour Symposia on Quantitative Biology*, Cold Spring Harbour: CSHL Press, p.115-134

Ricoeur, Paul (2005). *O tumačenju: ogled o Freudu*, Zagreb: Ceres

Spinoza, Baruch (1970). *Etika*, Beograd: Kultura

Žižek, Slavoj (1989). *The Sublime Object of Ideology*, London: Verso

Žižek, Slavoj (2008). Descartes and The Post-traumatic Subject, *Filozofski vestnik*, 29(2):9-29

Ante Jerić*

THE SOUND OF ONE HAND CLAPPING

Abstract

In the series of books, Catherine Malabou severely critiqued the psychoanalytic concept of causality. The aim of this paper is to present her critique, and subsequently to critique the critique itself. It seems there are two ways to do that: to put her critique under the strong critique that aspires to show how Malabou misses something crucial regarding the very foundations of psychoanalytic theory at the cost of rendering her virulent attack on psychoanalysis ineffective; or to put Malabou's critique under the weak critique that includes the revision of clinical cases which she uses as evidence in the carefully constructed case against psychoanalysis. The claim defended in this paper is that the weak critique of the critique, which refrains from examining the foundations of psychoanalytic edifice, can present a more serious challenge to Malabou's project than the strong critique. It can also point

* Multimedia Institute, Preradovićeve 18, HR-10 000 Zagreb, ajeric2@gmail.com

Zvuk samo jedne ruke

directly to the contemporary relevance of psychoanalysis. The paper takes two ideas from Malabou: the distortion of the psychic apparatus reveals the mechanisms of its functioning; the difference between the psychic wounds lies only in degree, and not in kind. It also follows Malabou steps by taking anosognosia as the paradigm of the psychic wound - the most exemplary of all cases of the psychic dysfunctioning and, at the same time, just one case among the others. After reassessing clinical studies which dealt with the diagnosis of anosognosia, paper ends with a conclusion that anosognosia does not display features which would contradict the presupposed foundations of psychoanalysis: the psychoanalytic model of causality should not be abandoned, but retained, expanded and upgraded.

Key words: *Malabou, psychoanalysis, causality, always-already, paradigm, defense mechanisms, anosognosia, repression, denial*